

POROČILO S POTI

INTENZIVNI SEMINAR EVROPSKE MREŽE ŠOL ZA SOCIALNO DELO

EVROPSKA MREŽA ZA POLITIKO DO STAROSTNIKOV IN SOCIALNO DELO S STAROSTNIKI V SVETU DEMOGRAFSKIH SPREMEMB

Med 23. in 29. 4. 2006 je v Nemčiji na *Evangelische Fachhochschule Bochum* potekal intenzivni seminar evropske mreže šol za socialno delo o socialnem delu s starimi ljudmi. Pred podrobnejšim opisom intenzivnega seminarja naj namenim nekaj besed predstavitvi mreže, s katero je fakulteta za socialno delo začela sodelovati oktobra 2005 na sestanku učiteljev v Potsdamu.

Začetki delovanja mreže segajo v leto 1989. Od takrat do danes so v mreži krajše ali daljše obdobje sodelovale različne šole, kar pa ni ogrozilo njene prvotne dejavnosti. Glavni dejavnosti mreže sta organizacija intenzivnega seminarja in sestanka učiteljev enkrat letno, vsakokrat v drugi državi. Do sedaj so organizirali 13 intenzivnih seminarjev, v katerih je sodelovalo prek 100 študentov, 16 sestankov učiteljev, eno konferenco in številne izmenjave študentov ter profesorjev.

Trenutno so v mrežo vključene te fakultete in visoke šole: *CVU Vest, School of Social Work Esbjerg* z Danske, finska *University of Turku, Department of Social Policy, University of Applied Sciences, Evangelische Fachhochschule Rheinland-Westfalen-Lippe*, Bochum, *Eötvös Loránd University, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Studies, Department of Social Work Budapest* in Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Intenzivni seminar je namenjen študentom, učiteljem in profesionalcem, sestanek učiteljev pa evalviranju in razvijanju obstoječe aktivnosti. Intenzivni seminar traja en teden. Vsako leto ga organizira ena izmed šol članic mreže. Vsebina intenzivnega seminarja je povezana z aktualnimi problemi staranja prebivalstva, pri čemer je poudarjena specifična vloga socialnega dela s starimi ljudmi. Seminar je namenjen izmenjavi mednarodnih izkušenj, pridobivanju interdisciplinarnega znanja in spretnosti in primerjanju

nacionalnih, socialnih, etičnih in kulturnih vidikov staranja prebivalstva. O vsebini intenzivnega seminarja se dogovorijo člani mreže ne sestanku učiteljev, ki ga prav tako organizira enkrat letno ena izmed članic mreže. Učitelji na intenzivnih seminarjih s predavanji in različnimi predstavitvami prispevajo k razvoju znanja o socialnem delu s starimi ljudmi in podajajo študentom izkušnje iz svojega okolja, kar omogoči mednarodno primerljivo pridobivanje znanja.

Glavni cilji mreže so povezani z demografskimi spremembami, zlasti z naraščajočim deležem starih ljudi, ki danes niso več le problem posameznega naroda, ampak so skupno, obstoječe dejstvo vseh držav Evropske unije in kar vsega sveta. Demografske spremembe vplivajo tako na socialno politiko, ki jo za stare ljudi razvija posamezna država, kakor tudi na socialno delo s starimi ljudmi. Tako je dejavnost mreže interdisciplinarno usmerjena. Poseben poudarek je na povezovanju teorije s prakso.

Letošnji intenzivni seminar je imel naslov »Demografske spremembe v Evropi – starostna politika in socialno delo s starimi ljudmi: Nova solidarnost med generacijami«. V tedni dni smo učitelji, študentje in strokovnjaki iz prakse izmenjali različne koncepte, izkušnje in spoznanja ter jih primerjali na mednarodni ravni.

Koordinatorica mreže in predavateljica na danski fakulteti za socialno delo Inger Hjerrild je predstavila svoj pogled na perspektivno staranja z zgodovinskega vidika. Poudarila je, da so stare ljudi v preteklosti obravnavali kot bolne, nemočne, nesposobne člane družbe, starost pa je bila povezana z boleznijo, propadanjem in smrtjo. Danes lahko govorimo o bio-psiho-socialni paradigmi, ki nas (tudi socialne delavke in delavce) usmerja k razumevanju staranja kot izrazito individualnega procesa, na katerega vplivajo biološki, psihološki

in socialni dejavniki. Predstavila je tri paradigme: paradigmo nemoči, paradigmo nemoči in kronološke starosti, bio-psiho-socialno paradigmo.

Paradigma nemoči. Značilna je bila za drugo polovico 19. stoletja, ko so staranje povezovali z biološkim in psihološkim propadanjem in smrtjo. Stari ljudje so veljali za nesamostojne in odvisne. Veljalo je pravilo, da si star takrat, ko si nemočen in odvisen od drugih, ne glede na kronološko starost. Po tej paradigmi je starost neizogibna, zato jo lahko označimo za deterministično.

Paradigma nemoči in kronološke starosti. Zaznamovala je drugo polovico 19. stoletja in večino 20. stoletja. Starost obravnava kot bolezen, odvisnost, propadanje, ki zaznamuje človekovo življenje med 60. in 65. letom starosti. Na določitev starostne meje je vplivala raziskava belgijskega statistika Queteleta, ki je prikazal, da lahko človek uporablja svoje življenjske sposobnosti do 65. leta starosti. Zato je tudi ta paradigma deterministična.

Bio-psiho-socialna paradigma. V 70. in 80. letih prejšnjega stoletja se je v Evropi pojavilo novo, drugačno razmišljanje o starosti, po katerem je starost izrazito individualen proces. Starost je proces, povezan z biološkimi in psihološkimi značilnostmi posameznika in socialnim okoljem, v katerem živi.

Za socialne delavke in delavce je pomembno, da poznajo različna pojmovanja o staranju in starosti, saj tako lažje razumejo prevladujoče predsodke do staranja in starih ljudi.

Siglinde Naumann in Ursula Zinda z gostujoče fakultete sta predstavili svoj pogled na socialne mreže in strokovno delo z njimi in na socialno delo s starimi ljudmi v Nemčiji. Problemi, vezani na starost in staranje, so pogoste teme v razpravah o pokojninski in zdravstveni reformi in pri iskanju priložnosti za medgeneracijsko sodelovanje. Profesionalci poudarjajo probleme, povezane z urejanjem zavarovanja za zdravstveno nego. Socialno delo na področju skrbi za stare ljudi stagnira in daje vtis, da ne obstaja. Zato je Ursula Zinda začrtala oporne in izhodiščne točke za utemeljitev in razvoj socialnega dela s starimi ljudmi. Ugotavlja, da imajo dovolj raziskav, ki opozarjajo na demografske spremembe družbe, da imajo na voljo gerontološko literaturo, da se zavedajo prevladujočih predsodkov do staranja in starosti in da staranja ne pojmujejo več na determinističnih predpostavkah. Na takih izhodiščih bi lahko utemeljili socialno delo, ki bi spodbujalo avtonomijo

starih ljudi in s tem prispevalo k učinkovitejšemu spoprijemanju s problemi starih ljudi.

Ursula Henke, prav tako z gostujoče fakultete, je predstavila zdravstvene in socialne probleme povečanega deleža starejše populacije. V njih vidi priložnost za tesnejše sodelovanje med zdravstveno nego in socialnim delom. Opozorila je na probleme svojcev, ki so ob skrbi za starejše družinske člane izčrpani, nemočni, brez ustreznega znanja, kako pomagati staremu človeku. Za zagotavljanje kvalitetnejšega življenja starih ljudi je nujno tesnejše sodelovanje med profesionalci z različnih področij, ki stopajo na področje skrbi za starega človeka, zlasti pa je pomembno sodelovanje med splošnimi zdravniki, zdravniki specialisti in socialnimi delavci. Vsi bi se morali povezati z družinskimi oskrbovalci in prostovoljci, ki se – neopremljeni z znanjem o skrbi za starega človeka – najbolj intenzivno spopadajo s problemi starih ljudi.

Prispevek iz Slovenije sem nasloвила »Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji in oblike skrbi za stare ljudi«. Predstavila sem nekaj razlogov za razpravo o medgeneracijski solidarnosti. Slovenija ima okoli 16,5 % starih ljudi in je v tem pogledu na isti ravni kot druge članice Evropske unije. Ob pojavu hitrega naraščanja deleža starejših od 65 let zasledimo sočasno hitro zmanjševanje deleža mlajših od 15 let. Strokovnjaki predvidevajo, da bo leta 2020 delež starejših od 65 let narasel na 19,4 %. Predstavljena problematika naraščajočega deleža starejšega prebivalstva pa je le eden od družbenih pojavov, na katerega moramo biti pozorni tudi socialni delavci.

Naslednja značilnost slovenske družbe, ki je obenem lahko tudi izziv za socialno delo, je vedno večji razkol med generacijami. Razpadanje medgeneracijske povezanosti lahko razumemo kot nenamerni učinek moderne družbe, ki je zaznamoval slovensko družbo kot stranski produkt procesov industrializacije in urbanizacije v drugi polovici prejšnjega stoletja. Način življenja v sodobni družbi, ki povečuje produktivnost, storilnost in lov za zaslužkom, zmanjšuje pomen medsebojnih odnosov med vsemi tremi generacijami. Mladi ljudje, ljudje srednje generacije in stari ljudje le redko sodelujejo pri delu, razvedrilo in drugih oblikah druženja. Zaradi hitrega razvoja znanosti in znanja na vseh področjih izkušnje starih ljudi, zlasti pa njihova življenjska modrost, izgubljajo na pomenu. Po drugi strani pa niso vzpostavljeni sistemi za medsebojno komunikacijo vseh treh

generacij. Mladi ljudje pogosto niti nimajo priložnosti za vzpostavitev komunikacije s starimi ljudmi, kadar pa ta možnost obstaja, med njimi komunikacije ne steče. Kljub mogočnemu napredku znanosti in tehnologije človek še vedno ostaja socialno bitje. Potrebuje stike in druženje z drugimi ljudmi, prenašanje znanja in modrosti med generacijami. Obstoječi medgeneracijski prepad daje socialnemu delu priložnost, da kot veda in znanost ponudi svoje znanje za vzpostavitev komunikacije med vsemi tremi generacijami.

Industrializacija je spremenila tradicionalno vlogo družine, ki je lahko še poskrbela za starega družinskega člana, ko je potreboval njeno pomoč, in mu v zadnjem življenjskem obdobju omogočila ohranitev statusa pomembnega in koristnega člana. Na podoben način kot je mlada generacija dobila zatočišče v vrtcih, je tudi stara generacija dobila svoje mesto v institucijah – v domovih za stare. Ta trend je bil značilen za Slovenijo v obdobju po vojni in to kljub temu, da so slovenski strokovnjaki s področja gerontologije že v 60. letih prejšnjega stoletja poudarjali, da mora star človek čim dlje ostati v domačem okolju. Danes obstaja v Sloveniji izrazito institucionalno usmerjena skrb za stare ljudi. Šele v zadnjih letih zelo počasi nastajajo tudi nekatere druge oblike pomoči za stare ljudi, ki nadomeščajo domsko varstvo. Pri tem je zanimivo, da so nosilci tovrstne skrbi pogosto prav domovi za stare. Tako imamo, recimo, dnevne centre v sklopu domov za stare, zaposleni iz domov izvajajo pomoč na domu in podobno.

Tudi za slovensko družbo je značilno marginaliziranje starih ljudi. Obstaja veliko predsodkov do staranja in starosti, kar starim ljudem otežuje življenje v starosti in pogloblja prepada med generacijami. V času mojega študija na Visoki šoli za socialno delo sem bila ena redkih študentk, ki smo se odločile za prostovoljno delo s starimi ljudmi. Danes je na fakulteti opaziti drugačen trend. Vedno več študentk in študentov se odloča za tovrstno delo, kar je pozitivno in spodbudno. V javnosti in medijih pa pogosto naletimo na zelo odklonilen odnos družbe do starih ljudi. Tudi med strokovnjaki, za katere bi pričakovali, da imajo razvit občutek za stare ljudi, opazimo diskriminatorno ravnanje. Zanimiv je tale primer: »V Piranu so imeli akcijo merjenja krvnega tlaka v javnosti. Merili so ga mimoidočim. Zelo se ga je razveselila 80-letna profesorica tujih jezikov. Zelo aktivna in živahna, še vedno polno zaposlena s

prevodi, inštrukcijami in planinstvom, je imela občutek, da premalo nadzoruje svoje zdravje. Merjenje tlaka se ji je ponudilo kot lepa priložnost. Medicinska sestra je začela izpolnjevati obrazec, druga ji je že nastavila aparat. Ko je na vprašanje, koliko je stara, povedala svoja leta, se je vse končalo. ‚Nič ne bo! Tlak merimo samo do 65. leta,‘ in že so aparat nataknil na mlajšo roko. Začela je ugovarjati. To se je mlajši ekipi merilcev zdelo še bolj nenavadno in nemogoče.« (Kranjc 2001: 16.)

Primeri dobre prakse na področju socialnega dela s starimi ljudmi lahko pripomorejo tudi k pozitivni podobi starih ljudi v javnosti in medijih, seveda pa je treba o tem pisati, spregovoriti ali kako drugače o tem obveščati javnost.

Vsi naštetih dejavniki peljejo v odpovedovanje tradicionalne skrbi družine in sosedstva za starega človeka, ki v jeseni življenja potrebuje pomoč. V domovih za stare je nekaj manj kot 5 % starejših od 65 let, vsi ostali so doma, to pa je večina. Razvitih oblik pomoči v domačem okolju je malo, zato breme skrbi za starega človeka prevzemajo družine oz. neformalni oskrbovalci. Večinoma so to sorodniki ali sosedje. Znotraj družine prevzemajo skrb za starše ženske, ki so še zaposlene, ali pa so že upokojene in zaradi svoje starosti in bolezni ne morejo več oskrbovati staršev. O oskrbi starega človeka tudi niso dovolj in ustrezno poučene, izčrpavajo pa jih tudi že skrb za lastno družino in zahteve in delovni čas redne zaposlitve (Ramovš 2003: 11). Taka situacija pogosto vodi v konflikte med vsemi tremi generacijami, doživljanje nesmiselnosti življenja, izhod iz nastale situacije pa je za starega človeka le institucija.

Lajos Szabo je predstavil skrb za stare ljudi na Madžarskem. Predstavitev je oprl na štiri zgodovinska obdobja, s katerimi je lepo prikazal vpliv politike na razvoj skrbi za stare ljudi. Najdemo lahko vzporednice z razvojem institucionalnega varstva starih ljudi pri nas, saj so tudi na Madžarskem stari ljudje v petdesetih letih prejšnjega stoletja živeli v starih, neprimernih gradovih brez ustrezne pomoči profesionalcev. Največ sprememb na področju skrbi za stare ljudi so doživeli med leti 1960 in 1990, žal pa po tem obdobju še niso našli prave strategije za uspešno spopadanje s problemi starejše populacije.

Heikki Suhonen s Finskega je predstavil podobo starih ljudi v medijih. Mediji prikazujejo stare ljudi v skladu z uveljavljenimi družbenimi

stereotipi o starih ljudeh. Zahodne kulture cenijo mladost, ustvarjalnost in tehnološki razvoj, čemur podoba starih ljudi stereotipno ne ustreza. Obstajajo celo razlike med podobami starejših moških in starejših žensk. Starejše ženske televizija pogosto predstavlja kot neprivlačen in ne-inteligen ten objekt.

V časopisih stari ljudje redko pripovedujejo svoje življenjske zgodbe. Njihove zgodbe opisujejo strokovnjaki (zdravniki, socialni delavci, psihiatri), saj so povezane s klasičnimi temami, na katere se navezuje starost, denimo bolezni, socialni problemi, fizična in psihična nemoč. Le redko lahko najdemo izjemne posameznike, ki podirajo predsodke in doživijo dolgo, zdravo starost ali starosti navkljub živijo tako kot predstavniki srednje generacije.

Zelo močan medij v sodobnem svetu je televizija. Raziskave kažejo, da zasedajo stari ljudje v filmih, TV dramah ali šovih le 3 % vseh vlog, ostala mesta so podeljena mlajšim odraslim ljudem. Starejše ženske nastopajo v vlogi gospodinje, kar ustreza tradicionalni podobi ženske v ameriški kulturi.

Vedno pogosteje so stari ljudje opaženi na področju oglaševanja, čeprav še vedno ne prav pogosto, kar je verjetno posledica stereotipne predstave o tem, da stari ljudje v sodobni družbi niso pomembni potrošniki.

Novejši mediji (internet, mobilni telefoni) imajo pozitivnejši odnos do starih ljudi in do njihovih vlog v družbi, kar je spodbudno in nam daje upanje za oblikovanje pozitivnejše podobe o starih ljudeh.

Zelo aktivni vlogo so imeli na intenzivnem seminarju študentje iz Nemčije, Danske in Finske. Pripravili so tri delavnice, obiskali štiri različne institucije, izdelovali plakate, poročila, vsa njihova dejavnost pa je temeljila na mednarodni izmenjavi izkušenj.

Spoznala sem dejavnost nemškega Rdečega križa, ki ima v Bochumu dobro razvito pomoč za osebe z demenco in njihove svojce. Za osebe z demenco organizirajo različne oblike pomoči. Prilagojene so njihovim potrebam, zmožnostim, sposobnostim in stopnji demence. Poleg dnevnega varstva omogočajo osebam z demenco druženje v različnih skupinah, ki jih vodijo fizioterapevti, delovni terapevti in socialni delavci. Za svojce organizirajo izobraževanje o demenci in načinih ravnanja z osebami z demenco. Organizirajo izlete in počitnice, ki jih preživljajo osebe z

demenco in njihovi svojci z ostalimi uporabniki in osebjem dnevnega centra. Zaradi vedno večjega povpraševanja po začasni oskrbi so organizirali tudi začasno institucionalno bivanje, ki osebam z demenco omogoči bivanje za dobo štirih tednov. Tudi svojci ali skrbniki oseb z demenco potrebujejo razbremenitev in počitnice ali pa morajo na zdravljenje v bolnišnico. Takrat jim lahko v Rdečem križu ponudijo to rešitev.

Pred kratkim so ustanovili skupino žalujočih svojcev. Razmišljajo pa o uvedbi nočnega varstva ob koncu tedna in uvajanju sosedske pomoči za osebe z demenco, ki nimajo svojcev.

Naslednji intenzivni seminar bo spomladi 2007 v Budimpešti na Madžarskem. Vabim vse zainteresirane študentke in študente, da razmislijo o udeležbi in se udeležijo seminarja, saj si bodo zagotovo pridobili pomembna spoznanja za poznejše profesionalno delo.

Podrobnejša predstavitev posameznih prispevkov je zbrana v gradivu, ki je na voljo v knjižnici Fakultete za socialno delo.

Jana Mali

VIRI

- Hjerrild, I. (2006), *Compendium: The intensive Programme demographical Changes in Europe - elderly Policy and social Work with Elderly: A new Solidarity between Generations*. Esbjerg: The School of Social Work.
- Kranjc, A. (2001), Kako si zagotoviti polno življenje tudi po upokojitvi. V: J. Šelb (ur.), *Moja upokojitev moj novi izziv*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije (6-18).
- Ramovš, J. (2003), *Kakovostna starost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, SAZU.
- Suhonen, H., Hjerrild, I., Kubisch, S., Kastermans, M. (2005), *Demographical Changes in Europe, European Network on elderly Policy and social Work with Elderly in a World of demographical Changes*. Esbjerg: The School of Social Work.